

QORAQALPOQ ADABIYOTIDA IBRAYIM YUSUPOV IJODI

Seytnazarova Sarbinaz Tayirovna

Qoraqalpog'iston Respublikasi Taxtakupir tumani

Kasb-hunar maktabi o'qituvchisi

Annotatsiya: O'zining boy madaniy merosiga ega bo'lgan qoraqalpoq adabiyoti taraqqiyotiga katta hissa qo'shgan ko'plab nufuzli shaxslar yetishib chiqqanligi bilan ajralib turadi. Bu ko'zga ko'ringan adabiyot namoyandalari qatorida Ibrayim Yusupov ham borki, uning ijodi va qoraqalpoq adabiyotidagi ta'sirini ta'riflab bo'lmaydi. Ushbu maqolada Ibrayim Yusupovning qoraqalpoq adabiyotiga chuqur ta'siri o'rganilib, uning o'ziga xos yozuv uslubi, kuchli adabiy mavzulari, qoraqalpoq tilini saqlashga qo'shgan ulkan hissasi yoritilgan.

Kalit so'zlar: shoir, noshir, yozuvchi, falsafa, ohang, jargon, xarakterli, mashaqqatli, tuyg'u, mazmun, iste'dod, mas'uliyat, o'ziga xoslik

Kirish: Qoraqalpoq adabiyotini Ibrayim Yusupovsiz tasavvur etib bo'lmaydi. U zamondoshlari orasida yorqin va qimmatli iz qoldirgan desak mubolag'a bo'lmaydi. Chunki Ibrayim Yusupov ikki asr orasida yashadi, ya'ni 20-asr oxiri-21-asr boshlarida o'ziga xos ijodiy dunyo yaratdi.

Bu davrlarda u o'z mehnati bilan barchaga o'rnak bo'ldi. Ibrayim Yusupov dastlabki faoliyatini oddiy maktab o'qituvchisi sifatida boshlagan, keyinchalik "Amudaryo" jurnalining bosh muharriri, Najim Dawqaraev nomidagi til va adabiyot instituti ilmiy xodimi, Qoraqalpog'iston Yozuvchilar uyushmasi raisi, "Erkin Qoraqalpag'istan" gazetasida muharrir

va umrining so'nggi yillarida 1994-2000 yillarda tinchlik qo'mitasining Qoraqalpoq bo'limi va Respublika Ma'naviyat markaziga raislik qildi.

Qizig'i shundaki, Ibrayim Yusupov oddiy faoliyat bilan shug'ullanmagan. Uning hayoti ham shiddatli va sarguzashtlarga to'la edi, desak adashmasligimiz mumkin, chunki u shunday edi: juda talabchan, mas'uliyatli va qat'iyatli. Bugun Ibrayim Yusupovni nafaqat oddiy o'qituvchi, tadqiqotchi, muharrir, rais, balki betakror iste'dod, o'z xalqining sevimli shoiri sifatida ham eslaymiz. Ibrayim bolaligidan boshlab ko'plab xalq dostonlarini yodlagan. Keyinchalik u jahon adabiyoti durdonalari bilan tanishdi va shu tariqa uning badiiy adabiyotga qiziqishi yanada oshdi.

U she'riy mahorat sirlaridan bahramand bo'lgach, xalqimizga shoir sifatida tanildi. Uning birinchi she'ri "mening Yurtim" va keyinchalik "baxt lirikasi", "Kunchiqar yo'lovchi", "fikrlar", "yetti Navo", "dala orzulari", "yurak yurakdan suv ichadi", "To'maris", "Ilhom", "tashvishlarga to'la dunyo", "Sho'r shamollar", "yuragingdagi keng dunyo", "kutganlaringni buzma", "har kimning o'z vaqti bor" to'plamlari nashr etildi. Keyinchalik shoirning ikki jildli "tanlangan asarlar" to'plami ham nashr etildi. Ko'rinib turibdiki, u shoir sifatida dunyo muammolarini katta og'riq, o'ychanlik va ba'zan minnatdorchilik bilan ko'ra olgan va ularni she'riy misralarda yorqin ifodalagan.

Ma'lumki, Ibrayim Yusupov Qoraqalpoq adabiyotshunosligida mustahkam o'rin egalladi, Qoraqalpoq xalqining sevimli shoiri hisoblanadi. Uning quyida keltirilgan asarlari komil insonni shakllantirish muammolariga katta e'tibor beradi.

"Kunshigis jolavshisina "(1956) xarakterli asar. Unda shoir o'z ona yurtining go'zal tabiati, mehmondo'st, mehnatkash xalqi haqida yozadi, shu bilan shoir odamlarda Vatanga muhabbat tuyg'usini uyg'otadi, ularda yetuk insonni shakllantirish masalasiga e'tibor qaratadi. O'z ona yurtigingiz, xalqingiz bilan faxrlanish hech qachon hech qanday shoir uchun begona

emas, bu an'anaviy usul: "Oz elinin bir muyeshin aralap, Jureginde mangi saqlap ketivge, Kun shig'isqa sapar shekken azamat, oshiq do'stim bizin jaqqa jetivge".

"Gilemshi hayal haqida haqiqat" she'ri turkman ayollarining og'ir taqdirini tasvirlaydi.

Kapitan Yavmit turkman qizini xotinlikga oladi, qiz hunarmand edi, u o'z hunarini qiziga topshiradi. Ular to'qigan gilam Sharqda mashhur edi, Xiva xoni uni sevib qoladi. Xon qizning o'ziga emas, balki uning hunarmandchiligiga oshiq bo'ladi. Qizni xon saroyiga olib kelishadi. Qiz xon saroyi uchun gilam to'qishdan bosh tortadi. Buning sababi shundaki, u to'qigan gilam hukmdorlar o'rtasida son-sanoqsiz qonli urushlarga sabab bo'lgan. Qiz qamoqqa tashlanadi.

"Dondi gilem geyde Tavis parindey, aspandag'i oyqulaqtay qubildi, Geyde gilem Feruzanin gulindey, Sulivliqtin bar sheginen shig ' indi. Har kuni bir kirpik ishq otinday, Zer shashag'i jalin bolip qonunladi, ga gijladi seksuiddin shoginday, ga tandirday ushqin shaship qonunladi".

Bu asarda xalq she'riyatining romantik ruhi yaxshi tasvirlangan, til mahorati, Gilamchi ayolning mashaqqatli mehnati shoir tomonidan romantik ko'tarinkilik bilan kuylangan, uning ko'zni qamashtiruvchi namunasi jonlangan:

"Ozim tanish qiltiq tarttim tubitten, Ozim iyirip belli jandi qiynadim, Kestelerin kelimdegi umittin, Sheshek atqan shameninen jiynadim. Sari boyav-kevlimdegi qayg'u-mun, qora boyav-tag Mirimnin guvasi, Jasil boyav-armanlari jasliqtin, Qizil boyav-juregimnen jarasi".

Darhaqiqat, xalq tushunchasida muallif bu tushunchani she'riy shaklga samarali kiritgani aytiladi.

"Gilemshi hayal haqida haqiqat" bir xil taqdirga ega bo'lgan xalqlarning do'stligi haqida yozilgan. Bu ish har doim odamni haqiqatga, do'stlikka chaqiradi. Oxir-oqibat, ushbu

asar qoraqalpoqlar folklorida yetuk shaxsni shakllantirishga qaratilgan deb hisoblash mumkin.

"To'maris" - bu qahramonlik mavzusidagi she'r. She'rda ayolning shoh Kirga qarshi o'z yurti, xalqining adolati uchun kurashdagi jasorati aks etgan. She'rda muallif fikrlarining chuqurligini ifodalash kifoya. U dramatik obrazlarni ochib berish imkoniyatiga ega bo'ldi. O'quvchi ko'z oldida qahramon To'marisning onasi tasviri: jolbaristin jag' buyregin, Julip jegen gaybar kushin, Qas batirdin bas suyegin, Zeren etip, qimiz ishken. Sen emes pe, eldin kegin, Keskinlesip alip o'sken va Asqar, muyiz ay astinda, kim ko'rkin di sag'inbag 'an, Ogiz suvdin jag'asinda.

Ko'rinib turibdiki, shoir bu asari orqali odamlarni jasoratga, o'z vatani uchun kurashishga chaqiradi.

Xulosa

Ibrayim Yusupov qoraqalpoq adabiyotida ilhom chirog'i bo'lib turibdi. Uning o'ziga xos yozuv uslubi, xilma-xil jumla tuzilmalari va adabiy mavzularni mo'l-ko'l tadqiq etishi uni adabiyot olamida mashhur shaxs sifatida ko'rsatdi. Qolaversa, qoraqalpoq tilini targ'ib qilish va yuksaltirishga intilishi uning qoraqalpoq madaniy merosini asrab-avaylashda ta'sirchan kuch sifatidagi merosini mustahkamladi. Ibrayim Yusupovning mislsiz san'atkorligi uni qoraqalpoq adabiyotining bebaho boyligi bo'lib, kelajak adiblar avlodiga ilhom bag'ishlaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Omonovna, Qurbonova Muqaddas. "ZEBUNNISO BEGIM." Finlyandiya ta'lim, ijtimoiy va gumanitar fanlar xalqaro ilmiy jurnali 11.3 (2023): 769-772.
2. Nurmuhammad, Xasanov, Ubaydullayev Saidakbar Saidalievich, Alinazarov Nodirxon Nasirxonzoda. "O'zbekiston xalqining qudrati". Zien ijtimoiy va gumanitar fanlar jurnali 16 (2023): 26-28.
3. Xasanov, Nurmuhammad va Maftuna Ziyuqulova. "VATAN DARSLARIDA INTERFAOL USULLARDAN FOYDALANISH". Studencheskiy 25 (2020): 101-102.
4. Ayjanova S. «Adebiyat sabagida I. Yusupov shilarmarin uyrenyu» N-1993-j
5. Axmetov S., Sultanov K. «Adebiyattanyu» Nokis. 1998 yil.